

بەھارات؛ تامى تالى ريگەيەك بۇ عىراق!

13-09-2023

نووسەرەكان

زريان رۇژھەلاتى

كورتە : راگەياندى كۆرىدۇرى بەھارات، دەتوانىت گورزىكى كاريگەر بىت لە پۈژەي ريگەي گەشەپىدانى عىراق كە سوودانى خەونى بەستىنەۋەي ئاسيا و ئەوروپاي لەسەر ھەلچنى بوو. راستىيەكەي، پۈژە گەرە ژىرخانىيەكانى جىھان چەندىك ئابوورى بن، ئەۋەندەش سىياسىن و، رەنگە ئەمەش ھۆكارىك بووبىت كە واىكردى، عىراق لە دەرەۋەي بازىنەي پۈژە نوپىيەكەي بەستىنەۋەي ئاسيا بە ئەوروپاۋە بىت كە لە دوايىن كۆبوونەۋەي G20 دا راگەيىندرا.

راگەياندنى كۆرىدۇرى بەھارات، دەتوانىت گورزىكى كارىگەر بىت لە پۈۋەزى رىگەي گەشەپىدانى عىراق كە سوودانى خەونى بەستىنەۋەي ئاسيا و ئەوروپا لەسەر ھەلچى بوو. راستىيەكەي، پۈۋەزە گەرە ژىرخانىيەكانى جىھان چەندىك ئابوورى بى، ئەۋەندەش سىياسىن و، رەنگە ئەمەش ھۆكارىك بوۋىت كە واىكرىبى، عىراق لە دەرەۋەي بازىنى پۈۋەزە نوپىيەكەي بەستىنەۋەي ئاسيا بە ئەوروپاۋە بىت كە لە دوايىن كۆۋونەۋەي G20 دا راگەيىندرا.

رىگەي بەھارات

ھەريەك لە وڵاتانى ھىندىستان، سەۋدىيە، ئىمارات، ئوردن، ئىسرائىل، ئىتالىا و فەرەنسا بە پالپىشتىي ئەمىرىكا رىككەۋتوون تاۋەكو نىزىكەي دوو مانگى دىكە بە كىردەۋە پلانى كاركرىد لەسەر رىگەي بەھارات دابىن كە لە دوو بەش پىكىدىت. كۆرىدۇرى ئابوورى ھىندىستان- رۇۋەلەتاتى نىۋەپاست- ئەوروپا(بەھارات) لە سەرەتا ھىندىستان و وڵاتانى خەلىچ بە يەك دەبەستىتەۋە كە ئەمە بەشى رۇۋەلەتەكەيەتى و دواترىش، لە بەشى دوۋەمدا كە بەشى باكۋورە، بە سەۋدىيە و ئوردندا دەرۋاتە بەندەرى خەيلا لە ئىسرائىل و لەۋىشەۋە، لە رىگەي ئاۋىيەۋە بەرەۋە ئەوروپا مل دەنىت.

بە بەراۋرد بە دەستپىشخەرىيەكەي چىن بۇ رىگەي ئاۋرىشىمى نوۋ- Belt and Road Initiative - كە تائىستا 149 وڵات تىيدا بەشدارن، ژمارەي وڵاتانى بەشدار لە رىگەي بەھارات كەمن، بەلام ئابوورى و ئاسايشەكەيان بەھىزترە. كۆي ئابوورى 8 وڵاتەكەي رىگەي بەھارات بە ئەمىرىكاشەۋە، سەۋدىيە 42 تىرلىۋن دۆلارە لە 105 تىرلىۋن دۆلارەكەي ئابوورى ھەموو **جىھان**. ئەمە بىجگە لەۋەي كە لەروۋى سەربازىيەۋە ھەندىكىان ئەندامى ناتۇن يان ھاۋەبەشى ئەۋ رىكخراۋەن و ئەمىرىكاش ۋەك گەرە ھىزدارەكەي جىھان لەپىشتانە. ھەرچەندە ھەريەك لە سەۋدىيە، ئىمارات و ئىتالىا لە پۈۋەزەكەي چىنىشدا **بەشدارن**، بەلام بە ناۋەندىۋونى ھىندىستان لە پۈۋەزەي بەھارات كە رىكەبەرىكى چىنە، ھەرۋەھا پالپىشتىي ئەمىرىكاش لە پۈۋەزەكە، لەگەل ئەگەرى كىشانەۋەي ئىتالىا لە پۈۋەزەكەي **چىن**، واياكرىدۋە كە ھەندىك، رىگەي بەھارات ۋەك ئەلئەرناتىقىكى دەستپىشخەرىيەكەي چىن لە 2013 سەير بگەن. بە تايبەت كاتىك كە ئەم پۈۋەزەيە لەگەل رىككەۋتۋنى ئابراھام لە 2020 و دامەزراندنى گروۋپى I2U2 لە 2021 پىكەۋە سەير بگەن كە گروۋپىكى ھاۋكارىي نىۋان ھىندىستان، ئەمىرىكا، ئىمارات و ئىسرائىلە. راستىيەكەي بەھۇي تىكەلۋىي ئابوورى جىھان بە يەكترى و رۆلى چىن لەۋەدا، ئەستەمە لانىكەم جارى، ئەۋ پۈۋەزەيە بتوانىت چىن لە ئابوورى جىھان ۋەدەر بىت، بەلام دەتوانىت ۋەك فاكترىكى گىرنگ لە بالانىسى جىۋپۇلەتىكى جىھاندا دەۋرى ھەبىت.

خەونى رىگەكان لە عىراق

عىراق لە دىسىمبەرى 2015دا بوۋەتە وڵاتىكى ئەندام لە دەستپىشخەرىيەكەي **چىن** (BRI). لە سەردەمى مستەفا كازمىشدا پۈۋەزەي شامى نوۋ زياتر لە گۆپى بوو كە خوازىارى تىكەلۋىيەكى زياترى عىراق، ئوردن و مىسر و گەيشتن بە ئەوروپا بوو. ھەلەبەت ناسەقامگىرىي نىۋخۇيى و بە دىارىكراۋى گىزىيەكانى نىۋان لايەنە شىيەيەكان، بالادەستىي دىدگاي پان ئىسلامىستى شىيەي بەسەر بەرۋەۋەندىيە ئابوورى و سىياسىيەكانەۋە، واىكرىد كە بەخشكىي پۈۋەزەكەي مستەفا كازمى لەسەر شامى نوۋ لەبىرىكرىت يان لانىكەم ۋەك جاران گىرنگى پىنەدرىت.

مەممەد شىياع سوودانى، سەرۋكۈەزىرانى عىراقىش دۋاي ھاتنە سەركار، كۈنگەرەيەكى بۇ رىگەي گەشەپىدان رىكخست و نوپنەرانى چەند وڵاتىكى درۋاسىي بۇ بانگىرد و دواترىش چەندىن جار جەختى لەۋە **كىردۋە** كە ئەۋ پۈۋەزەيە عىراق بەروۋى جىھان دەكاتەۋە و رۇۋەلەت و رۇۋناۋاش بە يەك دەبەستىتەۋە. بىگومان جىگرتن لە پۈۋەزەيەكى گەرەي ژىرخانى كە رۇۋەلەت و رۇۋناۋا بە يەك بەستىتەۋە دەستكەۋتى گەرەي ئابوورى و سىياسىش بۇ عىراق دەبىت، بەلام دەشنى راگەياندنى كۆرىدۇرى بەھارات ئەۋ خەۋنەي تىكدابىت.

بەرلەۋەي كۆرىدۇرى بەھارات رابگەيىندىت، ئەمىرىكا، ھىندىستان، ئىسرائىل و ئىمارات لە سالى 2021دا گروۋپى I2U2 يان دروستكرىد كە لە چەندىن بوۋارى جىاجىادا ھاۋكارىي يەك **دەكەن**. لە 2020-ۋە بە رىككەۋتۋنى ئابراھام كار لەسەر ئاساىيكرىدەۋەي پەيۋەندىيكانى عەرەب - ئىسرائىل دەكرىت. بىجگە لەۋە، ھەريەك لە فەرەنسا و ئەمىرىكا ئامادەي سەربازىي خۇيان لە كەنداۋ بەھىزتر كىردۋە، بەلام عىراق لە كاتىكدا باسى رىگەي گەشەپىدان دەكرا كە دەيان گروۋپى چەكدارىي جىا جىا لەسەر وپىستگەكانى ئەۋ رىگايە بلان و تەنانت نەيتۋانىۋە رىككەۋتنامەي شىنگال جىبەجى بكات كە ھاۋشانى ئاسايشى دەشتى نەپنەۋا، پىداۋىستىيەكى ھەرە لەپىشى دروستكرىدى ئەۋ رىگەيەن. بىجگە لەۋە، نەك تەنيا ھەۋلدىرا بۆنەۋەي بە پاساۋى تەكنىكى ھەرىمى كوردستان لەۋ پۈۋەزەيە دوۋرىخىتەۋە، بەلكو ئەۋ

ئايديايەش بەھىزىبوو كە عىراق دەتوانىت بەھۇي پىرۇزەي وەھاوە ھەرىمى كوردستان لاوازىتر بىكات كە بىشك ئوۋەش واتاي ناسەقامگىرى لە ماوۋى درىزخايەن دەدات. بەگىشتى ناسەقامگىرىيەكانى سىستىمى سىياسى كە وادەكات لەنيوان فیدرالىي و ناوۋەندىبووندا بىت و بىروا، مەترسىي گەورە بۇ ئو جۇرە پىرۇزەيە دروست دەكەن. ئەمە بىجگە لەوۋى كە ئەگەرى مەملانىي ولاتانى ناوچەكەش دەتوانىت كارىگەرىي لەسەر ئەم پىرۇزەيەي عىراق دابنىت.

كۆتايى

بىگومان تەنيا ھەبوونى رىگە و شوين بۇ گواستەوۋە بەس نىيە بۇ ئوۋى ولاتىك لە كۆرىدۇرىكى نىودەولەتيدا جى بگىت، بەلكو توانستى دابىنكردنى ئاسايش و سەقامگىرى شەرتىكى دىكەي ئەم كارەيە. پىدەچىت عىراقىش بە ھەبوونى دىمەنى موشەكە وەخت و ناوۋەختەكانى گرووپە چەكدارەكان، گىزى نىوخۇيى شىيەي، ناكۆكىي قوول لەگەل ھەرىمى كوردستان و ناروونىي داھاتوۋى پەيوەندىيەكانى لەگەل ئەمىرىكا، ھەروەھا بەھەبوونى كۆمەلىك پىرسى چارەسەرنەكراۋى سوننەكانەوۋە، نەبوۋىتە جىگەي سەرنج بۇ زۇرىك لە لايەنەكانى كۆرىدۇرى بەھارات.